

Olsztyn, dnia 31 marca 2014 r.

WOPN-OOP.680.9.2014.EK

Szanowni Państwo wg rozdzielnika

W związku z licznymi szkodami wyrządzanymi przez wilki w pogłowiu zwierząt gospodarskich na terenie województwa warmińsko – mazurskiego, tutejszy organ pragnie przekazać informacje oraz wskazać działania zmierzające do zapobiegania i ograniczenia tych szkód, na terenach wiejskich w pobliżu gospodarstw rolnych. Jednocześnie zwracam się z uprzejmą prośbą o podjęcie działań informacyjnych, mających na celu podniesienie świadomości mieszkańców gminy odnośnie wilków i zapobiegania szkodom wyrządzanym przez te zwierzęta.

Szkody wyrządzane przez wilki w pogłowiu zwierząt gospodarskich najczęściej występują wówczas, gdy wypas prowadzony jest w pobliżu lub wewnątrz lasu, a inwentarz pozbawiony jest odpowiedniego dozoru. Czasami drapieżniki zabijają więcej zwierząt, niż są w stanie jednorazowo zjeść. Wynika to z wyzwalającego się podczas ataku mechanizmu pogoni za uciekającą ofiarą. Dzikie zwierzęta kopytne zwykle łatwo umykają takiej pogoni i tylko najslabszy osobnik daje się złapać. Natomiast zwierzęta gospodarskie, w efekcie setek lat selekcji, utraciły umiejętność skutecznej ucieczki przed drapieżnikami, często też są uwiązane na łańcuchu lub zamknięte wewnątrz ogrodzenia. Zatem drapieżniki mogą bez zbytecznego wysiłku zabić znacznie więcej zwierząt, tym samym zapewnić sobie pokarm na dłużej. Nie są w stanie przewidzieć, że wkrótce na pastwisku pojawią się ludzie i uniemożliwią im dalsze korzystanie ze zdobyczy. **Ataki drapieżników na inwentarz zdarzają się głównie pod wieczór, w nocy i wczesnym rankiem, gdy aktywność ludzi jest najmniejsza. Bardzo często sprzyja temu zła pogoda, ulewny deszcz, mżawka oraz mgła.** Drapieżniki czują się wówczas bezpieczne, nawet w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowań, tym bardziej, że ludzie zwykle chronią się wtedy w domach i niechętnie wychodzą na zewnątrz.

Szkody mogą występować przez cały okres wypasów, jednak ich **największe natężenie notuje się od sierpnia do października.** Wynika to z kilku przyczyn: na przełomie lata i jesieni wzrasta znacząco zapotrzebowanie pokarmowe wilczych szceniąt, tegoroczne młode ssaki kopytne są już podrośnięte i sprawniej uciekają przed drapieżnikami, ich zagęszczenie wskutek drapieżnictwa oraz innych czynników śmiertelności jest niższe niż wiosną i latem, a to powoduje większe zainteresowanie wilków innymi źródłami pokarmu. Ponadto dni są coraz krótsze, pogarsza się pogoda i obniża temperatura, co nie sprzyja dobremu nadzorowi właścicieli nad inwentarzem i ułatwia skuteczne ataki.

Na terenie województwa warmińsko – mazurskiego każdego roku notowanych jest do 50 ataków wilków na zwierzęta gospodarskie. Występują one w rejonie największych kompleksów leśnych. **W związku z powyższym, bardzo ważna jest rola człowieka w zabezpieczeniu zwierząt gospodarskich przed atakami wilków.** W rejonie występowania wilków bezwzględnie **nie należy pozostawiać bydła, owiec czy kóz bez bezpośredniej opieki w okresie od zachodu do wschodu słońca.** Najskuteczniejszą metodą zapobiegania szkodom powodowanym przez wilki w pogłowiu zwierząt gospodarskich jest **zganianie zwierząt na noc do zagród, obór, stajni, budynków inwentarskich.**

W przypadku przetrzymywania zwierząt na pastwiskach w ciągu dnia czy też w okresie po zachodzie słońca, wskazane jest zabezpieczanie miejsca przebywania inwentarza, np. pastuchem elektrycznym wielopasmowym, drutem kolczastym wielopasmowym, siatką. Należy zapobiec przechodzeniu drapieżnika pod najniżej zawieszonym przewodem oraz przeskakiwaniu nad ogrodzeniem.

W celu przeciwdziałania przeczołgiwaniu się wilków pod ogrodzeniem należy umieszczać **najniższy przewód na wysokości 10 – 20 cm nad podłożem**. W celu ograniczenia przeskakiwaniu ogrodzenia należy stosować stosunkowo wysokie ogrodzenia elektryczne z **ostatnim przewodem umieszczonym na wysokości nawet 2 m**. Do wysokości ok. 1,5 m przewody powinny być umieszczone w odległości 15 cm, natomiast odległość pomiędzy przewodami umieszczonymi wyżej może wynieść do 20 cm. Zaleca się by napięcie na linii ogrodzenia wynosiło co najmniej 4500 V. Konieczne jest przy tym pilnowanie, by rosnąca roślinność nie stykała się z drutem, gdyż urządzenie wówczas nie będzie działać prawidłowo. W celu zapobiegania szkodom powodowanym przez wilki można także zastosować tzw. **fladry**. Fladry to **cienki sznur z naszytymi wąskimi kawałkami materiału**, najczęściej w **kolorze czerwonym**, które zwisając i poruszając się na wietrze będą tworzyły barierę, której wilk boi się przekroczyć. Istotny jest sposób wykonywania i instalowania tych urządzeń. Fladry działają szczególnie odstraszająco, kiedy poszczególne **chorągiewki rozmieszczone są co 50 cm** (odległość pomiędzy środkami pasków materiału), a sznury rozciągnięte są tak, że końcówki chorągiewek znajdują się tuż nad gruntem. Inną metodą jest wykonanie ogrodzenia pastwiska **siatką o wysokości minimum 1,8 m i wkopaną w grunt na głębokość minimum 0,5 m**. Wilki z łatwością mogą wykonać podkop pod niezakotwiczoną w ziemi siatką. **Możliwe jest łączenie metody z zastosowaniem fladr i ogrodzeń siatkowych lub pasmowych**. Innym sposobem zabezpieczania zwierząt, zwłaszcza stada owiec, jest zakup wyszkolonego **psa stróżującego**. Szczegóły dotyczące każdej z powyższych metod zostały opisane w publikacjach: „*Poradnik ochrony zwierząt hodowlanych przed wilkami*” wydanej przez Stowarzyszenie dla Natury Wilk oraz „*Analiza dotychczasowych rodzajów i rozmiaru szkód wyrządzanych przez wilki oraz stosowanie metod rozwiązywania sytuacji konfliktowych*”. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków”. Publikacje możliwe są także do pobrania ze strony internetowej Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Olsztynie pod adresem www.olsztyn.rdos.gov.pl w zakładce „*Formy ochrony przyrody w województwie*” – „*Ochrona gatunków roślin, zwierząt i grzybów*” – „*Zwierzęta objęte ochroną wyrządzające szkody, za które Skarb Państwa wypłaca odszkodowania*”.

Proszę także o informowanie poszkodowanych o możliwości ubiegania się o odszkodowania za szkody wyrządzone przez wilki. Wzór takiego wniosku zamieszczony jest na stronie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Olsztynie w zakładce „*Pliki do pobrania*”. Z uwagi na fakt, iż siedziba tutejszej jednostki znajduje się z Olsztynie oraz w Elku i Elblągu (wydziały terenowe) nie zawsze będzie możliwy przyjazd przedstawiciela na miejsce zdarzenia. Dlatego ważne jest, by powstałe szkody zgłaszane były do najbliższych urzędów miasta lub gminy, lekarzy weterynarii, nadleśnictw, kół łowieckich, gdyż jednostki te również są zaangażowane w ochronę przyrody i posiadają stosowne kwalifikacje w tym zakresie. Dodatkowo, obszar ich działania pozwala na szybsze dotarcie do miejsca zdarzenia, co ma kluczowe znaczenie w przypadku dokonania oględzin i zaobserwowania pozostawionych śladów. Lekarz weterynarii może stwierdzić przyczyny zgonu poszkodowanego zwierzęcia, sporządzić opis stanu zwłok oraz określić inne cenne informacje ułatwiające prawidłowe rozpatrzenie wniosku o odszkodowanie. Przedstawiciele koła łowieckiego i nadleśnictwa mogą przeszukać miejsce zdarzenia pod kątem występowania tropów drapieżników czy innych charakterystycznych śladów ich obecności, a także dokonać oględzin zwłok. Pracownicy urzędu miasta lub gminy, jako przedstawiciele jednego z organów przyrody, mogą przekazać cenne wskazówki dotyczące przepisów prawa.

Nie należy uprzątać zagryzionego zwierzęcia przed przybyciem komisji szacującej szkodę. Należy jednak zabezpieczyć wszelkie ślady zdarzenia. Jeżeli jest możliwość należy wykonać także dokumentację fotograficzną zagryzionego zwierzęcia i innych śladów w obrębie miejsca zdarzenia (tropy, ślady przeciągania ofiary, kał), a także miejsce zdarzenia. Poszkodowany powinien złożyć wniosek o odszkodowanie wraz z niezbędnymi załącznikami wymienionymi we wniosku. Odszkodowanie obejmuje cenę rynkową zabitego zwierzęcia, koszty utylizacji padliny i jej transportu do najbliższego przedsiębiorstwa zajmującego się utylizacją padliny oraz koszt wizyty lekarza weterynarii stwierdzającego padnięcie zwierzęcia oraz koszty leczenia, na podstawie przedłożonych rachunków.

Pragnę nadmienić, że zgodnie z ustawą o ochronie przyrody właściciele gospodarstw mogą współdziałać z właściwym miejscowo regionalnym dyrektorem ochrony środowiska w zakresie sposobów zabezpieczania zwierząt gospodarskich przed szkodami wyrządzanymi przez wilki. Współdziałanie to może obejmować budowę urządzeń lub wykonanie zabiegów zapobiegającym szkodom, które finansowane są z budżetu regionalnego dyrektora ochrony środowiska w ramach zawartych umów cywilnoprawnych. Z uwagi na ograniczone środki finansowe, tutejszy organ w pierwszej kolejności podejmie współpracę z właścicielami gospodarstw, gdzie szkody występują najczęściej pomimo stosowanych zabezpieczeń przed drapieżnikami. Współpraca z właścicielami, gdzie szkody notowane są rzadziej, będzie podejmowana w dalszej kolejności. Niemniej jednak Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Olsztynie dokłada wszelkich starań o uzyskanie odpowiednich środków finansowych zapewniających możliwość nawiązania współpracy z jak największą liczbą poszkodowanych właścicieli gospodarstw.

Pragnę również wskazać, że zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 października 2011 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz. U. z 2011 r. Nr 237, poz. 1419), wilk (*Canis lupus*) jest w Polsce gatunkiem ściśle chronionym, wymagającym ochrony czynnej. Ponadto, zgodnie z wyżej wymienionym rozporządzeniem, wokół miejsc rozrodu (nor) tego gatunku regionalny dyrektor ochrony środowiska może wyznaczyć w okresie od 1 kwietnia do 15 lipca 500 – metrową strefę ochronną.

Wilk jest w Polsce gatunkiem rzadkim, dlatego umieszczono go w obu dotychczasowych wydaniach *Polskiej czerwonej księgi zwierząt* oraz na *Czerwonej liście gatunków zagrożonych i ginących w Polsce* (IUCN). Według wyników ogólnopolskiej inwentaryzacji wilka i rysia, koordynowanej przez Instytut Biologii Ssaków PAN w Białowieży i Stowarzyszenie dla Natury „Wilk”, w Polsce żyje obecnie około 700 wilków. Zasadnicza część populacji zamieszkuje rozległe kompleksy leśne. Większość osobników żyje w grupach rodzinnych, potocznie nazywanych watahami. Zwarty zasięg populacji wilka ograniczony jest do wschodniej, północnowschodniej i południowej części kraju. Rozległe kompleksy leśne Polski Zachodniej i bardzo rozczłonkowane lasy w Polsce Centralnej zasiedlone są zaledwie przez kilkanaście watah.

Na terenie województwa warmińsko – mazurskiego populacja wilka szacowana jest na ok. 120 – 130 osobników. Występują one na terenie Puszczy Rominckiej, Puszczy Boreckiej, Lasów Skaliskich, Puszczy Piskiej, Puszczy Napiwodzko – Ramuckiej i na Wysoczyźnie Elbląskiej.

W populacjach nieeksploatowanych łowiecko, osobniki samotne stanowią zazwyczaj poniżej 10% całkowitej liczby tych drapieżników. W populacjach eksploatowanych łowiecko, udział zwierząt samotnych zwiększa się, ponieważ pojawiają się osobniki z watah rozbitych przez myśliwych lub odłączające się od nich po postrzeleniu. Średnia liczebność wilczej grupy w warunkach polskich to 4 – 5 osobników, w tym para rodzicielska oraz jej potomstwo z ostatnich lat. Ponadto do takiej grupy rodzinnej mogą się przyłączać osobniki niespokrewnione. Szczenięta (średnio 5 – 6) rodzą się tylko raz w roku, na wiosnę. Jednakże do zimy dożywa jeden lub dwa szczeniaki, a pierwsza zima jest najtrudniejsza dla młodocianych osobników. Każda wataha zajmuje oddzielne terytorium, które w zależności od lokalnej liczebności dzikich zwierząt kopytnych, ma różną wielkość. W Polsce osiąga ono od 100 km² w górach do 350 km² na nizinach. Średnie zagęszczenie wilków w lasach nizinnych wynosi około 2 – 2,5 osobników na 100 km², a w górach od 1,5 – 4 osobników na 100 km².

Podstawą diety wilków w naszym kraju są dzikie ssaki kopytne. Stanowią one 85 – 98% masy spożytego przez nie pokarmu. Gatunkiem dominującym wśród ofiar tego drapieżnika jest jelen, który stanowi do 50% wszystkich zwierząt kopytnych zabijanych przez wilki. Sarna i dzik są ważnym źródłem pokarmu, ale ich dostępność zależy od lokalnych warunków i pory roku. Wilki zjadają także, choć w znacznie mniejszym procencie, zające, lisy, borsuki, bobry, krety i drobne gryzonie. Naukowcy badali także wiekową i płciową strukturę ofiar wilków. Stwierdzono, że najczęstszymi ofiarami wśród jeleni są cielęta oraz dorosłe samice, natomiast rzadziej byki. Wśród byków najczęściej zabijane są osobniki bardzo młode (do 5 lat) i bardzo stare. Spośród dzików zabitych przez wilki widoczny jest także większy udział osobników młodocianych. W przypadku samy, ze względu na jej niedużą masę, nie zaznacza się tak wyraźna selekcja.

Na terenie województwa warmińsko – mazurskiego wilk jest największym dziko występującym drapieżnikiem. Pełni on bardzo ważną rolę w ekosystemach. Jest on ważnym selekcjonerem i wpływa na stan populacji ofiar. Badania nad kondycją ofiar wilków wskazują, że wśród dorosłych ofiar były zarówno osobniki zdrowe, jak i osobniki chore, osłabione, bardzo stare, poranione, a więc takie, które nie przeżyłyby zbyt długo. Udział takich właśnie „skazanych” zwierząt wśród ofiar wilków oraz udział osobników w dobrej kondycji zależy od wielu zmiennych czynników środowiska (np. struktury lasu, ukształtowania terenu), pory roku i lokalnych warunków klimatycznych (np. wysokości pokrywy śnieżnej). Reasumując, wśród jeleni ofiarami wilków padają najczęściej osobniki najmłodsze i najstarsze oraz te, które znajdują się z różnych przyczyn w gorszej kondycji. Natomiast najrzadziej zabijane są osobniki stanowiące trzon reprodukcyjny populacji. Sarny są ofiarami bardziej dostępnymi w zimie, przy głębokiej pokrywie śniegu. Dzikie są trudną do upolowania zdobyczą, ze względu na to, że aktywnie bronią się przed atakiem. Dlatego też wśród dzików zabitych przez wilki dominują osobniki młodociane.

Zwierzęta gospodarskie stanowią zaledwie 2 – 3% masy zjedzonego przez wilki pokarmu. Ocenia się, że 40% wszystkich watah w kraju wykorzystuje to źródło pokarmu, jednak zaledwie 15% watah zabija więcej niż 5 zwierząt gospodarskich rocznie. Wśród atakowanych zwierząt hodowlanych w górach są najczęściej: owce i kozy, natomiast na nizinach bydło.

Jednocześnie należy zaznaczyć, że wilki nie stanowią zagrożenia dla ludzi. Unikają ich obecności i do zabudowań ludzkich mogą podchodzić jedynie w okresie braku naturalnego pożywienia w lesie. Kiedy brak jest naturalnej bazy żywieniowej (dzikie ssaki kopytne tj. jeleni, sarna, a także zajęce, lisy, borsuki, bobry, gryzonie) wilki mogą zaatakować zwierzęta hodowlane nawet w obrębie gospodarstw. Zwykle wilka widzi się przez bardzo krótką chwilę, gdy przebiega przez drogę. W przypadku spotkania z człowiekiem zwierzę wycofuje się i ucieka. Wilki to zwierzęta inteligentne i ciekawskie. Ich wzrok jest monochromatyczny i mniej ostry niż wzrok człowieka, dlatego wilki potrzebują więcej czasu na dostrzeżenie i ocenę, z jakim obiektem mają do czynienia.

Znacznie bardziej doskonały jest ich zmysł powonienia, dlatego zwykle czekają aż do ich nozdrzy dotrze zapach człowieka, a potem odchodzą. W sytuacji spotkania z wilkiem należy zachować spokój i poczekać, aż wilk się oddali.

Bardzo często wilki mylone są ze zdziczałymi, wałęsającymi się po lasach oraz w pobliżu zabudowań ludzkich, psami, które mogą łączyć się w większe grupy. W przeciwieństwie do wilków takie psy nie boją się człowieka, w związku z tym mogą stwarzać zagrożenie dla ludzi. Innym zagrożeniem ze strony dzikich psów jest ryzyko, iż mogą być zarażone wścieklizną.

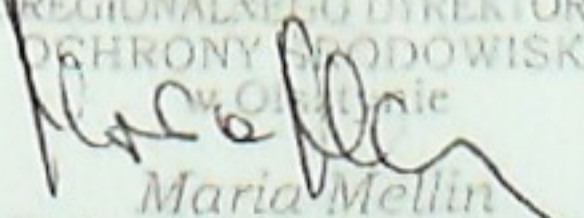
Uprzejmie proszę o rozpropagowanie powyższej informacji wśród właścicieli gospodarstw rolnych wypasających inwentarz żywy na użytkach zielonych i pastwiskach.

Załączniki:

1. Lista przykładowych działań mogących ograniczyć szkody wyrządzane przez wilki w pogłowiu zwierząt gospodarskich.
2. Zdjęcia pochodzące z Poradnika ochrony zwierząt hodowlanych przed wilkami.
3. Ulotka – Wilk, Kampania na rzecz ograniczania szkód
4. Broszura – Zabezpieczenie zwierząt gospodarskich przed atakami wilków przy użyciu ogrodzeń elektrycznych, Wojciech Śmietana

Otrzymują:

1. Jednostki samorządów terytorialnych – poczta elektroniczna
2. Powiatowe inspekcje weterynaryjne – poczta elektroniczna
3. a/a (bez załączników)

Z up. REGIONALNEGO DYREKTORA
OCHRONY ŚRODOWISKA
w Olsztynie

Maria Mellin
Regionalny Konserwator Przyrody

Działania mogące ograniczyć szkody wyrządzane przez wilki w pogłowiu zwierząt gospodarskich:

ul. Dworcowa 60

1. Nie należy pozostawiać bydła, owiec czy kóz bez bezpośredniej opieki w okresie od zachodu do wschodu słońca.
2. Wskazane jest zaganianie zwierząt na noc do przydomowych zagród, obór, stajni, budynków inwentarskich.
3. W przypadku przetrzymywania zwierząt na pastwiskach w ciągu dnia czy też w okresie po zachodzie słońca wskazane jest zabezpieczanie miejsca przebywania inwentarza np. wielopasmowym pastuchem elektrycznym, wielopasmowym drutem kolczastym, siatką o wysokości minimum 1,8 m.
4. W przypadku stosowania ogrodzeń należy zapobiec przeczołgiwaniu się wilków pod ogrodzeniem. W tym celu należy umieścić najniższy przewód na wysokości 10 – 20 cm nad podłożem. Siatkę natomiast należy wkopać w ziemię na głębokość minimum 0,5 m.
Aby zapobiec przeskakiwaniu nad ogrodzeniem należy stosować stosunkowo wysokie ogrodzenia z ostatnim przewodem na wysokości nawet 2 m. Ogrodzenia pasmowe do wysokości około 1,5 m powinny być umieszczone w odległości 15 cm. Odległość pomiędzy przewodami umieszczonymi wyżej może wynieść 20 cm. Ogrodzenie wykonane z siatki można dodatkowo zabezpieczyć poprzez zawieszenie pasm drutu kolczastego na wysokości około 2 m wywiniętych do zewnętrznej strony ogrodzenia.
5. Zaleca się by napięcie na linii ogrodzenia wynosiło co najmniej 4500 V. Konieczne jest przy tym pilnowanie, by rosnąca roślinność nie stykała się z drutem, gdyż urządzenie wówczas nie będzie działać prawidłowo.
6. Można zastosować ogrodzenia kombinowane (pasmowe, siatkowe) w połączeniu z fladrami. Fladry to cienki sznur z naszytymi wąskimi kawałkami materiału, najczęściej w kolorze czerwonym, które zwisając i poruszając się na wietrze będą tworzyły barierę, której wilk boi się przekroczyć. Istotny jest sposób wykonywania i instalowania tych urządzeń. Fladry działają szczególnie odstraszająco, kiedy poszczególne chorągiewki rozmieszczone są co 50 cm (odległość pomiędzy środkami pasków materiału), a sznury rozciągnięte były tak, by końcówki chorągiewek znajdowały się tuż nad gruntem.
7. W celu ochrony zwierząt gospodarskich można stosować również opiekę poprzez odpowiednio wyszkolonego psa stróżującego, który od urodzenia ma kontakt ze stadem oraz przebywa z nim na pastwisku czy w budynku inwentarskim. Pies stróżujący nie może być domownikiem, a kontakt z ludźmi powinien zostać ograniczony do minimum. W przeciwnym razie pies nie będzie w stanie wykonywać zadań ochronnych jakich się od niego oczekuje.
8. Szczegóły dotyczące każdej z powyższych metod zostały opisane w publikacjach: „Poradnik ochrony zwierząt hodowlanych przed wilkami” wydanej przez Stowarzyszenie dla Natury Wilk oraz „Analiza dotychczasowych rodzajów i rozmiaru szkód wyrządzanych przez wilki oraz stosowanie metod rozwiązywania sytuacji konfliktowych. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków”. Publikacje możliwe są także do pobrania ze strony Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Olsztynie pod adresem www.olsztyn.rdos.gov.pl w zakładce „Formy ochrony przyrody w województwie” – „Ochrona gatunków roślin, zwierząt i grzybów” – „Zwierzęta objęte ochroną wyrządzające szkody, za które Skarb Państwa wypłaca odszkodowania”.